

Индо-Пацифик: арена сукоба за глобално лидерство

Вељко БЛАГОЈЕВИЋ¹

*„Море стење под силом небесном,
колебљу се у мору небеса.“*

П. П. Његош

Апстракт: Индо-Пацифик је постао стожерни регион светске политике, а контрола над њим индикатор глобалног лидерства. Овај регион је и раније био значајан у геостратешком контексту, како у Другом светском рату тако и током Хладног рата. Кисинџер је учинио „генијалан“ потез придобивши Кину за сарадњу и одвајање од совјетског утицаја, чиме је обезбедио кључан утицај САД-а у овом региону. Индо-Пацифик се од тада сматра стабилним и такво стање је одржано и током отварања Кине према свету и њеног економског јачања, све до одлуке Пекинга да „уђе у неомахановски свет“. Ова одлука је навела таласократске САД да се оријентишу на сузбијање превасходно поморске моћи Кине. Слично је учинила и Британија када је Кајзерова Немачка покренула амбициозан план јачања поморских капацитета, што је довело до избијања Првог светског рата. Ово је најгори могући сценарио развоја стратешке ситуације у Индо-Пацифику, кога је и најавио Џон Миршајмер. Међутим, основна хипотеза рада је да до директног сукоба између Кине и САД највероватније неће доћи, већ ће се сукоб задржати на свеобухватном одвраћању, пројекцији војне моћи и локалним кризама („прокси“ ратовима).

Кључне речи: Индо-Пацифик, регионални геополитички контекст, велике стратегије САД и Кине, спољнополитичке оријентације регионалних играча.

Уводна разматрања

Регион Индо-Пацифика је од 16. века био значајан за глобалне таласократке силе, као и за регионалне играче, али је током 20. века постао

¹ Институт за међународну политику и привреду, Београд, виши научни сарадник, veljko@diplomacy.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0001-6981-0560>.

Рад је настао у оквиру пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2024. године“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2024. године.

један од кључних светских региона. Савремене геостратешке студије у центру пажње имају овај регион, јер је поприште сукобљавања интереса хегемона и главног глобалног изазивача – Кине. Праћењем процеса дугог трајања везаних за Индо-Пацифик, као и стратешке културе и традиције стратешког деловања ова два актера, биће анализирани кључни чиниоци који су довели до актуелне стратешке ситуације и, на основу ових фактора, указано на будући развој догађаја. Предоминантно ће се користити хипотетичко-дедуктивни метод, као адекватан оквир за праћење процеса дугог трајања и савремених догађаја, чији смо сведоци у ово доба „глобалне пометње“.

Геостратешки значај Индо-Пацифика и научене лекције

Кинези су били најближи владавини на отвореном мору пре појаве европског империјализма, иако далеко од хегемоније. Путовања кроз два океана адмирала муслиманског порекла из времена династије Минг, Џенг Хеа (Zheng He), указивала су на инхерентну неодвојивост и разгранате мреже комерцијалне и културне међузависности широм Пацифичког и Индијског океана. Уговором из Тордесиљаса (Tordesillas – 1494) Португал и Шпанија, као прве западне суперсиле, поделиле су свет на две сфере утицаја, што је уједно значило и да се први пут дели регион Индијског и Тихог Океана. Португал је контролисао огромне делове Индијског океана и изградио поморска упоришта од Персијског залива до Гое и Малајског мореуза, док је Шпанија доминирала Пацификом и већим делом Америке. Резултат је био нова геополитичка линија раздвајања, која је вештачки поделила древну и кохерентну кинеско-исламску епистему усидрену поморском трговином у природном монсунском региону који се протеже од западног Пацифика до источне Африке (Heydarian 2020, 3).

Током 19. века дошло је до поновног увећања значаја мегасфере Индо-Пацифика. Ово је посебно био случај у англо-америчкој цивилизацији, при чему је Британска империја контролисала огромну паназијску империју од Суеца до Сингапура. На теоријском плану, Индо-Пацифик је налазио значајно место у разматрањима еминентних англо-америчких стратега и геополитичара, као што су Алфред Махан (Alfred Thayer Mahan) и Халфорд Макиндер (Halford John Mackinder). Наредни век донео је даље јачање геостратешког значаја Индо-Пацифика, пошто је царски Јапан почео са агресивном експанзијом на њему, која се протезала од пацифичких острва до граница Британске Индије, док је немачки геополитичар Карл Хаусхофер (Karl Haushofer) дубоко утицао на концепцију нацистичке Немачке о глобалним мегарегионима, која је

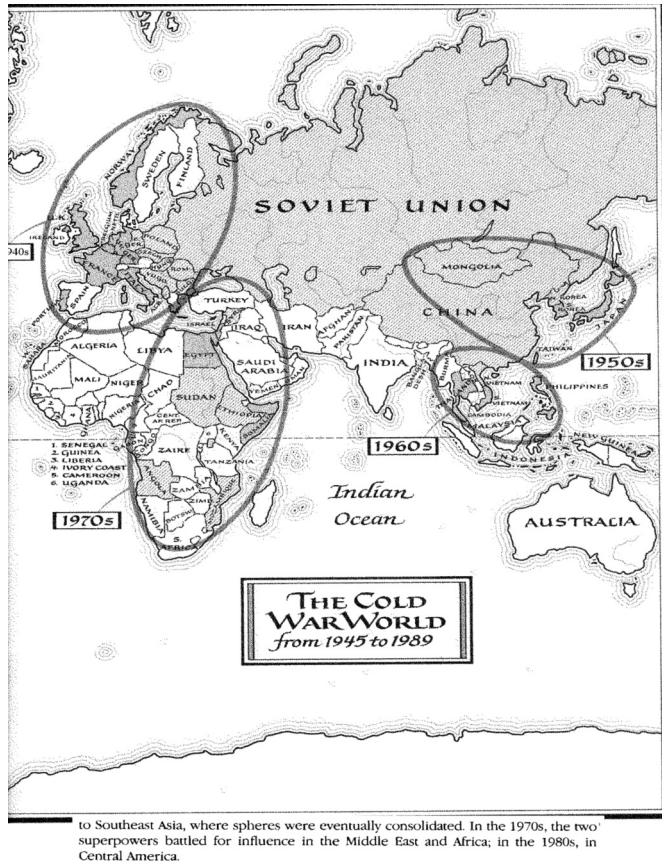
широко прихваћена и у Токију² (Heydarian 2020, 3). Иначе, Карл Хаусхофер предвидео је пре готово једног века јачање потенцијала моћи индопацифичког региона или „азијских монсунских земаља“, и позвао немачке политичаре да промовишу геополитичко јединство овог региона како би неутралисали утицај поморских сила Британије и САД-а у региону³ (Semra 2015).

Након напада на Перл Харбур САД су тежиште војних операција усмериле на азијски Пацифик, док су помоћним снагама потискивале силе Осовине на Медитерану. Јапанска војна експанзија у Кини, Индокини, Тајланду и Филипинима настојала је да успостави „нови поредак“ без западних сила у источној Азији. Битка код Мидвеја, јуна 1942. године, била је стратешка прекретница јер су губици на бродовима били једнаки, али су САД могле да обнове ратну опрему и људство за разлику од Јапана. Са постепеним преузимањем иницијативе од стране савезника, а посебно након битке код Лейте, јапанска морнарица више није представљала претњу. Специјална комисија саветовала је председника Трумана да употреби нуклеарну бомбу против Јапана. Истог месеца усвојена је Потсдамска декларација, а савезници су тражили предају Јапана, под претњом разарања великих размера. Пошто је Јапан негативно одговорио, председник Труман је наредио употребу прве атомске бомбе на Хирошиму 6. августа 1945, а три дана касније на Нагасаки. Тако су САД, поред умањења сопствених губитака у рату против Јапана, отвориле Пандорину кутију међународне безбедности, што се огледало у изазову поседовања нуклеарног оружја и спремности да га употреби (Blagojević 2016, 1146–1147).

² Хаусхофер је ову панобласт назвао Проширена источно-азијска развојна зона, којој би припадао Далеки исток, Индокина са Филипинима и другим архипелазима, као и Аустралијом и Новим Зеландом. Јасно је било да је милитаризовани Јапан предодређен за регионалног хегемона (Степић 2016, 243).

³ Хаусхофер је 1939. године готово пророчански написао: „Ако би империја могла да настане са душом Јапана у телу Кине, то би била сила која би чак и империје Русије и Сједињених Држава ставила у сенку.“

Карта 1: Сфере утицаја и конфликта током Хладног рата

Извор: Kissinger 1994, 323.

Као што се види на карти, током раних деценија Хладног рата, тежиште глобалног надметања супротстављених блокова из Европе, након формирања НАТО и Варшавског пакта, преместило се на индопацифички регион. Корејски рат је представљао прво робусно борбено ангажовање америчких оружаних снага и њених савезника после Другог светског рата (видети Благојевић 2021, 246–253; Blagojević & Pejić 2019, 56–71; Heydariyan 2020, 3).

Одлука америчког председника Ајзенхауера (Eisenhower) да се не ангажује у Вијетнаму почетком 1954. године била је само тактички потез. После преговора у Женеви, америчко руководство је и даље било уверено у одлучујући стратешки значај Индокине. Државни секретар Џон Фостер Далс (John Foster Dulles) довео је до краја колективни безбедносни оквир

који раније није реализовао, иако је био у складу са Трумановом доктрином о стварању антикомунистичких билатералних и колективних уговора о одбрани. По угледу на НАТО, створен је Уговор о колективној одбрани југоисточне Азије или Манилски пакт 1954. године (Southeast Asia Treaty Organization – SEATO), кога су, поред Сједињених Држава, чинили Пакистан, Филипини, Тајланд, Аустралија, Нови Зеланд, Уједињено Краљевство и Француска. Оно што му је недостајало јесте заједнички политички циљ или средство за међусобну подршку ради зауздавања комунистичких сила, посебно Кине. Земље које су одбиле да учествују у SEATO биле су значајније од његових чланица. Реч је о Индији, Индонезији, Малајима и Бурми, које су радије тражиле сигурност у неутралности, док је Женевски споразум забранио придруживање трима индокинеским државама. Француска, и у мањем степену Велика Британија, готово сигурно су се придружиле SEATO како би добили право вета на оно што су сматрали потенцијалом за брзоплето америчко деловање у наведеном региону (видети Kissinger 1994, 636–637; 2011, 202–320). Пакистан се повукао из чланства 1968, а Француска је суспендовала финансијску подршку 1975. године, док је организација и формално престала са радом 1977. године.

Са постепеним померањем економског развоја из атлантског и европског простора ка Индо-Пацифику, глобалне војне стратегије светских суперсила постепено су се фокусирале на овај простор. У томе су предњачиле САД, углавном захваљујући резултатима оствареним после Другог светског рата. Процењујући да би главни противник приликом заштите сопствених виталних спољнополитичких, економских и војних интереса у овом региону био Совјетски Савез, Сједињене Државе су одмах после Другог светског рата наставиле да јачају стечене позиције на Пацифику, склапајући мултинационалне и билатералне уговоре о сарадњи у областима економије, безбедности и одбране са Јапаном, Јужном Корејом, Аустралијом, Новим Зеландом и Филипинима. У складу са оваквом политиком, САД су у овој светски значајној области водиле ратове у Кореји и Вијетнаму (Čitaković i Vukšić 1988, 54).

Применом Никсонове доктрине, у којој је угаони камен било одвајање Пекинга од Совјета, Америка је „заиграла“ на кинеску заинтересованост за место у Уједињеним нацијама и систематско „отопљавање“ односа Запада и Кине. Како је то Кисинџер назвао, триангуларна дипломатија уродила је плодом и дошло је до новог великог раскола унутар комунистичког блока, након што су изглађени односи Совјета и СФР Југославије.

Војнополитичка и економска конфронтација (надметање) великих сила у региону Индо-Пацифика водила се с циљем да се обезбеди што потпунија контрола стратегијских комуникација, тржишта за извоз сопствених производа и извора сировина и енергије. За разлику од изразите

биполарност и на Атлантику и у Европи, у области Далеког истока све је изразитија триполарност односа између САД-а, СССР-а и Кине, у чему значајне улоге у економском и војном погледу играју Јапан, Индонезија, Филипини, Вијетнам, Аустралија и Нови Зеланд. „Могућности и сигурност слободне пловидбе поморским комуникацијама су само један, али веома значајан елемент односа светских сила у Индо-Пацифику, чему велике силе посвећују велику пажњу. Обојане сумње у погледу безбедности поморских комуникација, у овом региону већ постоје, а могле би у следећим годинама да добију и још веће размере“ (Citaković i Vukšić 1988, 55). Ево како су експерти ЈНА процењивали стратешки значај Индо-Пацифика 1988. године. Ови ставови се могу и данас сматрати релевантним, уз донекле измењену моћ главних актера. Значајан српски геополитичар Миломир Степић, на почетку униполарне ере, 1993. године, такође разматра индопацифички регион и доста прецизно осликава садашње стање ствари. Истиче да ће Сједињене Државе настојати да Јапану и Кини „висе над главом“, држећи их приковане уз саме обале Пацифика. Средство за наведено спутавање чиниће карице ратних и послератних аквизиција, односно војно-политичко позиционирање у Јужној Кореји, Окинави, Тајвану, Филипинима. Степић истиче да овоме треба придружити и поседовање већине пацифичких архипелага, војних база и полигона на многим острвима, као и континуирано поморско и ваздухопловно надгледање, па ће контрола целог басена тешко бити препуштена неком другом (Благојевић 2020, 98).

Може се рећи да је простор Индо-Пацифика вековима био геостратешки значајно подручје, а у појединим раздобљима битно и за глобалну доминацију. То се посебно односи на периоде глобалне доминације таласократских сила, од Португалије и Шпаније, преко Француске и Британије, до Сједињених Држава. Тежишно ангажовање оружаних снага Сједињених Држава током Другог светског рата, али и ангажовање Запада током педесетих и шездесетих година прошлог века, несумњив су доказ овој тврдњи. То ангажовање је реализовано у складу са америчком великом стратегијом која јој је обезбедила победу у Хладном рату, стратегијом обуздавања. Њен идејни творац Џорџ Кенан је применио, у тадашњим геополитичким условима, Маханову „стратегију анаконде“ против експанзионизма комунистичких копнених сила СССР-а и Кине. Она је подразумевала „стисак водене змије“ око евроазијске континенталне масе путем формирања војних савеза, поморских блокада, контроле и повезивања приобалних подручја, ради неутрализације супарника. Управо се формирање ASEAN, ANZUS (Australia, New Zealand, United States Security Treaty) и CENTO (Central Treaty Organization⁴) представља као

⁴ Овај војни савез су чиниле: Британија, Ирак, Иран, Пакистан и Турска. Сједињене Државе нису биле формалне чланице овог савеза, али су обећале војну и економску помоћ.

непосредна имплементација наведених стратегијских опредељења (видети Благојевић 2021, 45–51; Вуковић 2007, 69).

Савремена „игра сенки“ у Индо-Пацифику

Геостратешки посматрано, Индо-Пацифик је у многим чиниоцима моћи регион са значајним стратешким потенцијалима на глобалном плану. У овој, по површини малој територији у односу на друге мегарегионе, живи више од половине светске популације, а у њој се налазе две најмногољудније државе у свету (Индија и Кина). У њој су позициониране друга и трећа по величини економија (Кина и Јапан), као и најмногољуднија муслиманска нација (Индонезија). Свим овим подацима треба додати и чињеницу да се у Индо-Пацифику налазе и седам од десет највећих оружаних снага на свету. Азијска развојна банка предвиђа да ће пре средине 21. века регион чинити половину светске економске производње и укључивати четири од десет највећих светских економија (Кина, Индија, Индонезија и Јапан) (Campbell 2016, 21). Наведени стратешки потенцијал, сам по себи, може говорити о значају Индо-Пацифика у глобалним оквирима. Међутим, поред ових импресивних показатеља значајних елемената превасходно „тврде“ моћи, треба нагласити да се неки од кључних поморских комуникацијских праваца налазе у овом региону.

Може се рећи да ове чињенице представљају реалност дужи низ година, а неке и деценија, па се оправдано може поставити питање шта се то догодило да се промени статус региона из релативно стабилног у регион коме се предвиђају конфликтни односи великих сила са исходима који могу утицати на глобални поредак, како то конзистентно елаборирају Ивона Лађевац и Ненад Стекић, наводећи да је реч о локусу глобалне безбедности (видети Лађевац и Стекић 2023, 7–28). Одговор на ово питање нужно нас враћа у раздобље краја Хладног рата и почетка процеса глобализације, коју је „кочила“ систематска идеолошка и геополитичка супротстављеност два блока. Нови талас глобализације иницирао је економски развијени Запад у оквиру либералних идеја о „невидљивој руци тржишта“, која треба да уреди односе уз минимална мешања држава у процес слободног протока добара, услуга, капитала, информација и идеја.

Кина је стратегијом отварања према свету крајем седамдесетих година била спремна да одигра значајну улогу у наведеном процесу. Кинеска јефтина радна снага, ресурси и одсуство прописа о животној средини и радним односима омогућили су огромне приходе транснационалним компанијама из Сједињених Држава, Западне Европе и других развијених држава. С друге стране, и Кина је имала користи од глобализације, наравно

у мањој мери, али је то било неопходно да се обезбеди страни капитал, технологија и *know-how*. Наташа Станојевић и Катарина Закић наводе да кључне аспекте отварања Кине у односу на економски аспект глобализације чине: 1) либерализација трговине и прикључење Светској трговинској организацији 2001. године, што је довело до значајније интеграције у глобалну трговину, 2) отварање за директне стране инвестиције, стварањем посебних економских зона које су допринеле њеном економском расту, 3) укључивање у међународне ланце снабдевања и производње, чиме је постала позната као „светска фабрика“ за многе мултинационалне компаније са Запада, и 4) кинеска политика отварања, која је олакшала трансфер технологије и сарадњу, посебно у областима као што су телекомуникације, е-трговина и обновљива енергија (Станојевић и Закић 2023, 33).

Реализација ових политика резултирала је чињеницом да је Кина у позицији да инвестира значајна улагања у истраживање и развој, што је довело до појаве глобално конкурентних кинеских компанија и свеукупног технолошког напретка. На овај начин Кина је постала прворазредна економска сила са великим уделом у светској трговини и стекла курентан техничко-технолошки ниво у глобалним размерама. Када се у ову калкулацију моћи додају и укупан људски потенцијал, посебно ангажован у оружаним снагама, као и савременост њиховог наоружања и војне опреме, укључујући и свемирску технологију, може се констатовати да савремена Кина располаже огромним потенцијалом моћи.⁵

Кина је, дубоко свесна сопствене моћи и стратешког окружења, усвојила приступ ширим стратедијским оквирима схватања националног интереса, што је резултирало неопходношћу за модернизацију Народно-ослободилачке армије.⁶ Узимајући у обзир чињеницу да су национални интереси са економским развојем добили глобалне размере, било је

⁵ Чини се да је једина „слаба тачка“ Кине у домену меке моћи, јер Пекинг за сада није у могућности да адекватно комуницира са ближим и глобалним окружењем на нивоу стратешких комуникација и за тако нешто донедавно и није показивао велики интерес. Разлоге за овакво стање треба тражити у политичком систему, унутрашњој политици, традицији, цивилизацијским и језичким баријерама, као и стратешкој култури Кине, као централног царства и традицији реалполитике створене у доба династије Минг. (видети Johnston 1995).

⁶ Разматрајући војну моћ, Кина је у неколико објављених Белих књига одбране, посебно од 2008. године, наглашавала ангажовање на тзв. револуцији у војним пословима, која подразумева усвајање напредних технологија како би била у могућности да одбрани виталне националне интересе. У том контексту, унутар Народноослободилачке армије препознати су као кључни елементи – поседовање савременог наоружања и војне опреме, структура војних организација, доктрина употребе оружаних снага, као и промене у вези са системом командовања и квалитетом самих припадника оружаних снага.

неопходно да томе прилагоди и безбедносне и геополитичке погледе, ставове и мишљења. Управо је због директног утицаја економских реформи и политике отварања према свету, таласократска димензија кинеске геополитике добила на значају какву је ретко имала у историји те цивилизације. Због тога „не чуди посебно место које је Ратна морнарица Народноослободилачке армије добила у актуелном процесу модернизације, заједно са другим снагама намењеним како за одвраћање тако и за пројекцију моћи даље од сопствене територије“ (Зарић 2018, 178). Као што се види на табели која следи, кинеска стратешка култура, доминантно формирана у доба династије Минг, према убедљивој већини истакнутих стратега, истиче као доминантно стратешко опредељење за одбрану, док се прилагођавање стратешком окружењу сматра као неприхватљиво. Да је концепт стратешке културе „отпоран“ на недаће, може се видети и потврдити на примеру Кине, имајући у виду „век понижења“ који је она успешно превазишла.

Табела 1: Усклађеност између велике стратегије и рангирања преференција стратешке културе Кине

Аутор	Претежна стратегијска опредељења		
	Прилагођавање	Одбрана	Напад
Wu Zi	3	2	1
Si Ma Fa	3	1	2
Wei Liao Zi	3	2	1
San Lue	1	2	3
Lui Tao	3	1	2
Wen Dui	3	1	2
Sun Zi	3	1	2

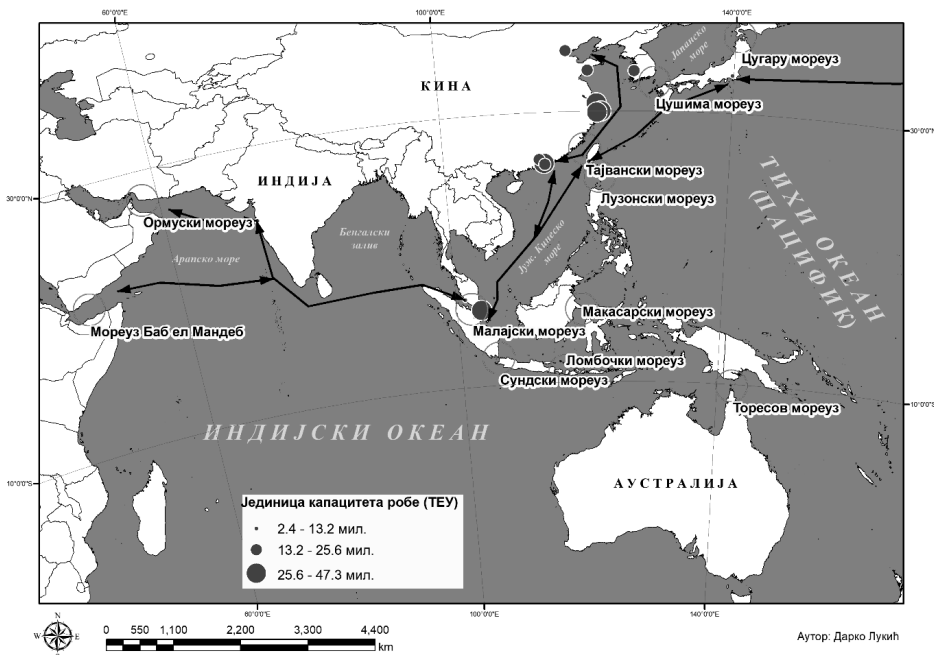
Извор: Johnston 1995, 146.

Напомена: Преференције су поређане од 1, као најпожељније, до 3 као најнепожељније.

Овај својерсни улазак Кине у „неомахановски свет“ (видети Ikenberry 2016, 9–43; Scott 2012, 607–628; Станковић 2023, 77; Стојановић и Шарановић 2021, 111–143; Trarara 2020, 37–60) којим је до сада неприкосновено владао глобални хегемон, представља и кључну потврду да су карактеристике стратешке културе тешко променљиве и да представљају својерстан „код у понашању народа у међународној политици“. Овакво геополитичко опредељење Кине, с друге стране, извесно чини регион Индо-Пацифика

„зоном фрикција“, а исход сучељавања снага може утицати на глобалну доминацију. Све наведено указује на „дубинске“ разлоге због којих се Кина определила за тзв. унутрашње балансирање. Оваквим стратешким опредељењем, савремена Кина показала је да поседује империјално наслеђе и традицију. Образац кинеске стратешке културе, исказан кроз концепт Централног царства у комбинацији са одбраном као пожељним стратешким опредељењем, резултирао је одлуком за дугорочно јачање кинеских потенцијала моћи и систематском припремом за потенцијалан сукоб. Кључни разлози за стратешко опредељење Кине за улазак у „неомахановски свет“ најбоље се могу сагледати кад се анализира карта која следи, на којој су представљени значајни поморски путеви и мореузи, као и кључне луке у региону и њихови капацитети. Прекид било које од поморских комуникација значајно би утицао на кинески економски развој, те се може рећи да је оваква одлука у складу са стратешком логиком.

Карта 2: Пловни путеви у Индокини и капацитети кључних лука

Извор: израда Дарка Лукића.

Иако је, чини се, јасно сагледан процес у коме је Кина ојачала и суштински постала данашњи такмац америчкој хегемонији у Индо-Пацифику, остаје питање зашто су Сједињене Државе допустиле такав

развој догађаја. Дакле, може се рећи да Сједињене Државе нису правовремено обуздавале Кину. То нас доводи на терен концепта равнотеже снага, коју многи теоретичари посматрају као закон природе који се реализује без неке значајније вештине и деловања политичких актера (Jean-Jacques Rousseau, Hans Morgenthau, Kenneth Waltz, John Maersheimer). Ипак, из перспективе креатора политике, балансирање моћи и попуњавање вакуума моћи тешко да се појављују као закони природе. Напротив, овакво понашање, које потенцијално носи одређене политичке трошкове и ризике, увек је плод значајне калкулације.⁷ Рандал Швелер (Randall Schweller) сматра да се уравниотежавање појављује као последица политичког процеса и оно је производ надметања и изградње консензуса међу елитама са различитим спољнополитичким концепцијама и дивергентним погледима на циљеве и изазове нације и средства која ће најбоље послужити за реализацију жељеног крајњег стања. Представници неокласичне реалистичке школе (Thomas Christensen, Aaron Friedberg, Randall Schweller, Jack Snyder, William Wohlforth, and Fareed Zakaria) истичу да се промене у међународном поретку „филтрирају“ кроз интервенишуће варијабле националне политичке сцене, чија је резултанта одлука о спољнополитичком понашању. Они указују да државе процењују и прилагођавају се променама у свом стратешком окружењу, делимично као резултат њихових посебних домаћих структура и политичких ситуација. Тачније, сложени домаћи политички процеси делују као преносни појасеви који каналишу, посредују и (пре)усмеравају резултате политике као одговор на спољне утицаје. Стога државе често различито реагују на сличне системске притиске и прилике, а њихови одговори могу бити мање мотивисани факторима нивоа међународног система него домаћим (видети Schweller 2004, 162–164).

Дакле, при разматрању разлога због којих су Сједињене Државе пропустиле да „превентивно обуздају“ Кину, треба разматрати спољнополитичке и унутрашње чиниоце који су резултирали одлуком да се хегемон понаша на овакав начин. Што се тиче постизања консензуса унутар америчке политичке елите у вези са мобилизацијом друштва за обуздавање Кине, може се уочити више фактора који су снажно допринели да се то не догоди до тренутка када је то била очигледна потреба, према моделу „не питај, нећу говорити“ (*Don't ask, don't tell*). Први је врло очигледан, а односи се на велику добит које су мултинационалне

⁷ Као што је Николас Спајкмен (Nicholas Spykman) приметио, равнотежа није ни дар богова ни инхерентно стабилно стање. Она проистиче из активне интервенције политичких снага. Државе не могу себи приуштити да пасивно чекају срећно време када ће се чудесно уравниотежити однос снага и донети мир и сигурност. Ако желе да преживе, морају бити спремне да ратују како би сачувале равнотежу против растуће хегемонистичке моћи.

компаније из САД-а, али и читавог Запада, убирале од јефтине производње у Кини. Америчка економска и политичка елита није имала вољу да се одрекне тих огромних прихода и такво стање је трајало све док кинеске компаније нису постале конкурентне на глобалном тржишту. Други значајан аргумент за овакво стратешко деловање Америке такође лежи у економској сфери. Наиме, Кина је значајан инвеститор у америчку економију, те се мало ко из америчке елите благонаклоно односио према могућности да се заоштре односи са Пекингом, у складу са максимумом „Оно што је добро за Џенерал Моторс, добро је и за Америку“. Чини се да до средине прошле деценије није ни постојала потреба да САД балансира моћ Кине, јер није постојала јасно изражена воља и објективна претња да Кина располаже потенцијалом моћи да мења међународни поредак. Оно што је мање уочљиво, јесте чињеница да се америчка стратешка култура која је заснована на „изузетности“, „тешко мири“ са чињеницом да јој је такмац друге расе, комунистичка држава и при томе економски успешан до те мере да угрожава њено глобално лидерство. Треба признати да је доста захтевно „мобилизати“ друштво за предузимање уравнотежења оваквог супарника, а не покренути процес преиспитивања неких од кључних вредности америчког друштва.

Амерички стратеги су још 1994. године разматрали Кину као потенцијалног „проблематичног играча“ у регионалним оквирима, али су тренд раста кинеске моћи сматрали мало вероватним. Тако Ренато Де Касто (Renato De Castro) истиче да су „тренутни економски раст Кине, њен програм војне модернизације и њено недавно агресивно понашање у Јужном кинеском мору појачали ову забринутост“ (De Castro 1994, 334). За оваква становишта у последној деценији 20. века постојало је много разлога. Није се очекивао наставак тренда економског развоја Кине у тој мери, а што је још уочљивије, није се очекивало да ће комунистички систем успети да обезбеди несметан економски раст уз одржавање друштвене стабилности и државног поретка. На страну чињеница да је од кинеског отварања према свету Америка имала изузетне користи, може се рећи да су амерички стратеги, у „заносу“ победе у Хладном рату, приликом стратешких процена направили класичну погрешку засновану на „пожељном мишљењу“. Очекивало се, по узору на Совјетски Савез, да ће се у Кини догодити промена политичког система и да ће комунистичка партија бити смењена са власти, или ће она успорити економски раст етатистичким управљањем економијом. Због ове погрешне стратешке процене, стратешка логика је налагала да се не троше ресурси за уравнотежење раста кинеске моћи.

Амерички стратеги дуго нису именовали Кину као изазивача, већ су истурено распоређивање америчких поморских снага у Индо-Пацифику „правдали“ неутралним циљем смањења вероватноће потенцијалног

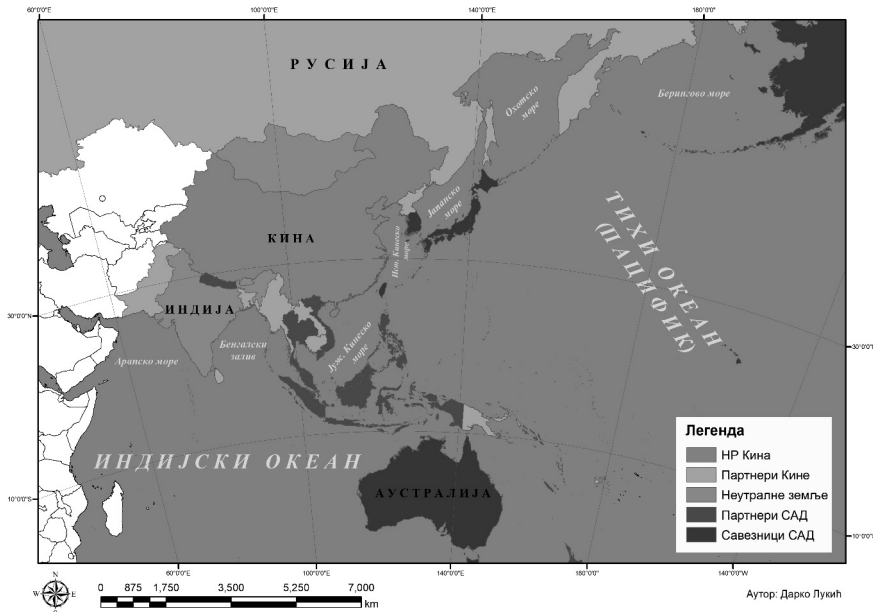
сукоба. Америчке поморске јединице распоређене у региону треба да подсети регионалне државе, које можда из било ког разлога размишљају о непријатељствима, да се америчко присуство мора узети у обзир у њиховим прорачунима. У суштини, распоређивање америчке морнарице служи као опште одвраћање без посебне претње на уму, док такође служи за јачање територијалног *status quo* и обезбеђење слободног протока међународне трговине и поморских путева (De Castro 1994, 335).

Поред војних ефектива, амерички стратешки наступ у Индо-Пацифику је подржан и билатералним одбрамбеним савезима са Аустралијом, Јапаном, Јужном Корејом, Тајландом, као и традиционалним савезником Филипинима, са његовим значајним утицајем на баланс војне моћи у региону. Ово је опробани стратешки „рецепт“ Сједињених Држава још од Труманове доктрине, који подразумева пружање економске и војне помоћи савезницима који се боре против тоталитарних режима. Надаље, Сједињене Државе имају и стратешки важна партнерства са Брунејем, Индијом, Индонезијом, Малезијом, Новим Зеландом, Сингапуром и Тајваном. Главне америчке војне базе у Јапану и Јужној Кореји кључне су за способност Вашингтона да пројектује моћ у Индо-Пацифику, али и шире. Многи амерички стратежи и геополитичари указивали су да је овај регион кључан за америчку безбедност, али је недовољно заступљен у стратешким анализама. То је било посебно изражено у првој деценији 21. века, током борбе против глобалног тероризма (Campbell 2016, 22).

Може се рећи да је америчка страна адекватно балансирао моћ Кине у периоду од 2017. до 2022. године. У наведеном раздобљу америчка администрација настојала је да сузбије економски раст Кине, реактивирала је Квадрилатералног безбедносног дијалога Плус⁸ и настојала да релаксира односе са Северном Корејом у намери да растерети сопствене војне ресурсе и Јужну Кореју (видети Ball et al. 2021, 12–15, 38–41; Christensen 2016, 281–291). На овај начин је у Индо-Пацифику дошло до својеврсне геополитичке поларизације на државе које инклинирају САД и оне које су процениле да им ближа сарадња са Кином гарантује боље услове за развој. Мапа која следи, указује на савезничке и партнерске односе две силе у Индо-Пацифику, као и неутралне/несврстане државе.

⁸ Реч је о форуму који је покренуо бивши премијер Јапана Шинзо Абе (Shinzo Abe), уз подршку аустралијског премијера 2007. године, који је трајао само једну годину. Чиниле су га САД, Јапан, Индија и Аустралија. Квадрилатерални безбедносни дијалог Плус, поред наведене четворке, чине и Јужна Кореја, Нови Зеланд и Вијетнам.

Карта 3: Билатерални војни савези и партнерства САД-а и Кине у Индо-Пацифику

Извор: израда Дарка Лукића

Наведене ставове потврђују и стратегије националне безбедности Сједињених Држава усвојене у 21. веку. У њима се Кина помиње као партнер, уз помињање јачања њене војне моћи у Обаминој Стратегији националне безбедности из 2010. и 2015. године, где се констатује да се прати модернизација кинеских војних снага, али се и тада то наводи у поднаслову Сарадња са другим центрима утицаја у 21. веку (Heritage 2022, 82–235; NSS 2010, 43; NSS 2015). Тек у Стратегији националне безбедности из 2017. године, Америка „признаје“ да су Кина и Русија изазивачи њеној моћи и назива их „ревизионистичким“ силама које теже да уреде свет противно америчким вредностима, и још наводи да треба да заштити своју критичну инфраструктуру од њихових пројектила дугог домета, као и да Кина настоји да избаци САД из Индо-Пацифика (NSS 2017, 25). Интересантно је приметити да се од почетка кризе у Украјини, 2014. године, у стратешким документима Америке, Кина и Русија често наводе заједно, што се може схватити и као њено својеврсно присаједињење америчком „архинепријатељу“ Русији. У Стратегији националне безбедности из 2022. године, усвојеној након почетка рата у Украјини, однос Америке према Кини и Русији означен је као конфликт између

демократија и аутократија, а том сукобу је посвећено једно поглавље под насловом Надмашити Кину и ограничити Русију (NSS 2022, 23).

Руска војна интервенција у Украјини 2022. године представља почетак нове фазе у америчком балансирању Кине, које поприма елементе прекомерног балансирања (*overbalancing*)⁹ (Mallett and Juneau 2023, 1–2). Посета председавајуће Представничког дома Ненси Пелоси (Nancy Pelosi) Тајвану, почетком августа 2022. године, може се сматрати за кулминацију мера прекомерног балансирања. Кина је одговорила демонстрацијом силе на копну, мору и у ваздушном простору, уз комуникацију са јавношћу да се реализује вежба која треба да „проигра могуће сценарије угрожавања територијалне целовитости Кине“, исто као и током кризе 1996. године. Једина, чини се и кључна, разлика је у томе што је однос снага војних ефектива Кине и САД драстично другачији. Кинеске поморске снаге данас имају у оперативној употреби три носача авиона, интерконтиненталне балистичке противбродске ракете „Донг Фенг ДФ-21Д“ (у стручној литератури западне провенијенције назване „убицама носача авиона“), аутоматизовану контролу ваздушног простора и модерне системе извиђања, контроле и командовања и друго (Ball et al. 2021, 35–38; Zarić 2017). Зато не треба да чуди директан, готово недипломатски речник, иначе врло уздржаних државних функционера Кине упућен америчкој администрацији. Већ почетком октобра 2022. године, амерички министар одбране Лојд Остин (Lloyd Austin) изјавио је да не види непосредну претњу од инвазије Кине на Тајван, али сматра да својим војним активностима Пекинг покушава да успостави „нову нормалност“ око острва. На Америци и савезницима је да својим присуством осигурају да се одржи „слободан и отворен Индо-Пацифик“ (U-Jin and Suorsa 2023). Нема никакве сумње да се око Тајвана „игра велика стратешка игра“ и да је посета високе званичнице САД-а Тајвану својеврсни претекст за мобилизацију домаћег јавног мњења и америчких савезника у Индо-Пацифику, као и легитимизацију јачања њихове реторике, али и војних ефектива.

Кина није остала пасивна у стратешком одговору на прекомерно балансирање које је покренула Америка, нити се задржала на примени дипломатских и војних средстава. Напротив, понудила је, на плану стратешких комуникација, кинеску визију принципа глобалног система

⁹ Прекомерно балансирање подразумева ангажовање превише ресурса за одвраћање претње. Јавља се у три основна облика: 1) када држава прецени претњу и постави несразмерно снажан одговор; 2) када исправно перципира претњу, али је унутрашња политика подстиче ка претераном одговору; 3) када држава не успе да коригује спољнополитички курс након што интензитет претње опадне, што за последицу има прекомерно ангажовање ресурса у ситуацији када за то више нема потребе (Mallett and Juneau 2023, 1–2).

будућности и тиме отворила пут за еволутивно јачање сопствене меке моћи, који се може сагледати у Иницијативи „Појас и пут“, процесу проширења БРИКСА, реафирмацију Повеље УН и друго (The State Council Information Office of the People's Republic of China 2023a, 2023b).

Закључна разматрања

Кина је, у складу са карактеристикама сопствене стратешке културе, јачање своје моћи усмерила на унутрашњи развој, јачање институција, економски развој и слично, чиме је систематски стварала услове за одрживи развој. Јачање кинеске економске и војне моћи свакако није било изненађење за глобалног хегемона, али је неочекивано брзо успела да порине три носача авиона, што је само део модернизације Народноослободилачке армије. Нема сумње да је промењен баланс војне моћи у Индо-Пацифику. Пекинг је проценио да је нужно да јачањем поморских потенцијала, обезбеди статус у светској трговини, а тиме и будући економски раст. Овакво понашање Кине указује на чињеницу да је свесна сопствене моћи и да сматра да, у стратешком смислу разматрано, време ради у њену корист. Време ће показати колико су Кинези били у праву.

Сједињене Државе су, чини се, пропустиле моментум за правовремено уравнотежење кинеске моћи, недвосмислено из економских разлога, али и наде да ће Кина, као и СССР, упасти у нестабилност због „неспојивости комунизма и економског развоја“. Испоставило се да је резултанта оваквих процена слична оној из басне о овну и лисици. Чини се да је прошло време када су САД имале могућности да разматрају деловање у домену тзв. Тукидидове замке. Руска војна интервенција у Украјини, јачање БРИКСА, настојања за дедоларизацију светске трговине, као и кинеска Иницијатива „Појас и пут“ и Глобална иницијатива заједничке будућности, указују на могуће закаснило балансирање Кине. САД су новонасталој ситуацији одговориле старим, неки ће рећи опробаним, доктринама (Труманова, Ајзенхауерова, Никсонова) и суштински примењују махановску „стратегију анаконде“, која је додатно подржана Спајкменовим идејама о Римленду и значају оперативно-стратегијских праваца који исходе у басен Индо-Пацифика. До сада им је успевало да ангажовањем савезника и партнера против великог супарника изазову његово градуално опадање моћи. Оно што се све чешће наводи међу стратешком и геополитичком елитом у САД-у је неопходност усклађивања интереса са Кином, али то не треба очекивати у скорије време, јер ниједан хегемон своју моћ не предаје добровољно. За то се Кина мора изборити.

Због тога овај регион постаје попреште конфронтације хегемона и најмоћнијег изазивача, што га чини „азијским Медитераном“, како га због

свог значаја називају поједини геополитичари. С обзиром на значајан степен економске међузависности између САД-а и Кине, као и чињеницу да је Кина значајно подигла војне потенцијале, мало је вероватан директан војни сукоб, али несумњиво треба рачунати на дугорочни хибридни сукоб, укључујући и изазивање криза, као и локалне „прокси“ ратове. Суштинска опасност примене оваквих стратегија је упитност њихове реалне контроле. Свака превратничка, поготово оружана операција, носи ризик потенцијалне ескалације, а пошто је улог глобално лидерство неће бити одустајања уколико кључни играчи процене да су им угрожени витални интереси.

Библиографија

- Ball, Desmond, Lucie Béraud-Sudreau, Tim Huxley, Raja Mohan, and Brendan Taylor. 2021. *Asia's New Geopolitics: Military Power and Regional Order*. Abingdon: International Institute for Strategic Studies and Routledge.
- Blagojević, Veljko. 2019. "Military Power in US Foreign Policy – Tradition and Challenges". *Теме* XLIII (4): 1146–1147.
- Благојевић, Вељко. 2020. „Судбина једне глобалне геополитичке процене“. Репринт научног чланка Миломира Степића. *Војно дело* 72 (1): 89–102.
- Благојевић, Вељко. 2021. *Моћ и сила – Србија и војни фактор у међународној политици*. Београд: Институт за стратегијска истраживања и Медија центар Одбрана.
- Blagojevic, Veljko, i Igor Pejic. 2019. *Military Power in International Politics*. Lambert Academic Publishing.
- Campbell, Kurt. 2016. *The Pivot, The Future American Statecraft in Asia*. New York: Twelve and Hachette Book Group.
- Christensen, Thomas J. 2015. *The China Challenge – Shaping the Choices of a Rising Power*. New York and London: W. W. Norton & Company.
- Ћитковић, Vladislav i Dragan Vukšić. 1988. „Значај Пацифика у стратегijама суперсила“. *Теорија и пракса ратне вештине* VIII (15): 47–68.
- De Castro, Renato. 1994. "U.S. Grand Strategy in Post-Cold War Asia-Pacific". *Contemporary Southeast Asia* 16 (3): 342–353.
- Heritage, Anisa. 2022. *Interpreting the Obama Administration's Rebalance Strategy: Sustaining U.S. Hegemony in the Asia-Pacific*. Doctoral Thesis. University of Kent.
- Heydarian, Richard Javad. 2020. *The Indo-Pacific: Trump, China, and the New Struggle for Global Mastery*. Singapore: Palgrave Macmillan.

- Ikenberry, John G. 2016. "Between the Eagle and the Dragon: America, China, and Middle State Strategies in East Asia". *Political Science Quarterly* 131 (1): 9–43.
- Johnston, Alastair Ian. 1995. *Cultural Realism – Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kissinger, Henry. 1994. *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster.
- Kissinger, Henry. 1994. *On China*. New York: Penguin Books.
- Лађевац, Ивона, и Стекић Ненад. 2023. „Историјска рефлексија о локусу глобалне безбедности – оживљавање Индо-Пацифика“. *Међународна политика* LXXIV (1187): 7–28.
- Mallett, Ellis, and Thomas Juneau. 2023. "A Neoclassical Realist Theory of Overbalancing". *Global Studies Quarterly* 3 (2): 1–2.
- [NSS] National Security Strategy. 2010. Washington, D.C.: White House.
- [NSS] National Security Strategy. 2015. Washington, D.C.: White House.
- [NSS] National Security Strategy of the United States of America. 2017. Washington, D.C.: White House.
- [NSS] National Security Strategy. 2022. Washington, D.C.: White House.
- Sempa, Francis P. 2015. "Karl Haushofer and the Rise of the Monsoon Countries", *The Diplomat*, March 10. <https://thediplomat.com/2015/03/karl-haushofer-and-the-rise-of-the-monsoon-countries/>.
- Schweller, Randall L. 2004. "Unanswered Threats – A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security* 29 (2): 159–201.
- Scott, David. 2012. "US Strategy in the Pacific – Geopolitical Positioning for the Twenty-First Century", *Geopolitics* 17 (3): 607–628.
- Станојевић, Наташа и Катарина Закић. 2023. *Економски успон Кине – Стратегије и динамика међународних економских односа*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Станковић, Бурђица. 2023. „Јужно Кинеско море као замрзнути конфликт у Индопацифику“. *Политичка ревија* 77 (3): 219–246.
- Степић, Миломир. 2016. *Геополитика: идеје – теорије – концепције*. Београд: Институт за политичке студије.
- Стојановић, Станислав, и Јованка Шарановић. 2021. „Азијски Пацифик и америчко-кинеско надметање“. *Српска политичка мисао* 71 (1): 111–143.
- The State Council Information Office of the People’s Republic of China. 2023a. "A Global Community of Shared Future". September 2023. https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202309/t20230926_11150122.html.
- The State Council Information Office of the People’s Republic of China. 2023b. "The Belt and Road Initiative: A Key Pillar of the Global Community of

- Shared Future". October 2023. <http://www.beltandroadforum.org/english/n101/2023/1010/c124-895.html>.
- Trapara, Vladimir. 2020. „Ulazak u ‘neomahanovski’ svet: savremeno pomorsko rivalstvo Kine i SAD“. *Међународни проблеми* LXXII (1): 37–60.
- U-Jin, Adrian Ang, and Olli Pekka Suorsa. 2023. “Since the Pelosi Visit, China Has Created a New Normal in the Taiwan Strait”. *The Diplomat*, August 10. <https://thediplomat.com/2023/08/since-the-pelosi-visit-china-has-created-a-new-normal-in-the-taiwan-strait/>.
- Вуковић, Небојша. 2007. *Логика империје – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика*. Београд: Конрас и Нација-прес.
- Зарић, Иван. 2018. *Таласократска димензија савремене кинеске геополитике*. Докторска дисертација. Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.
- Zarić, Ivan. 2017. „Strategija obuzdavanja (verzija 2.0) i kineski zid na moru“. *Novi polis*. Pristupljeno 11. novembra 2023. <http://novipolis.rs/sr/dosije/27845/strategija-obuzdavanja-verzija-20-i-kineski-zid-na-moru.html>.

Veljko BLAGOJEVIĆ

THE INDO-PACIFIC – AN ARENA OF CONFLICT
FOR GLOBAL LEADERSHIP

Abstract: The Indo-Pacific has become a pivotal region of world politics, and control over it, indicates global leadership. This region has formerly been significant in a geostrategic context, both during the Second World War and the Cold War. Kissinger made a “genious” move by getting China to cooperate and break away from the Soviet influence, thereby securing a key US influence in this region. Ever since, the Indo-Pacific has been considered stable, and such a state has been maintained during China’s opening to the world and its economic strengthening, up until Beijing’s decision to “enter the neo-Mahan world”. This decision led the thalassocratic USA to orient towards suppressing China’s power, primarily at sea. Similar was done by Britain, once the Kaiser’s Germany launched an ambitious plan of strengthening its naval capabilities, which resulted in the outbreak of the First World War. However, this is the worst possible scenario for the development of the Indo-Pacific strategic situation, as was announced by John Mearsheimer. Nonetheless, the basic hypothesis of this work is that a direct conflict between China and the USA will most likely not occur, and instead will be based on comprehensive deterrence, projection of military power, and local crises (“proxy” wars).

Keywords: Indo-Pacific, regional geopolitical context, US and Chinese grand strategies, foreign policy orientations of the regional actors.